

על היחס הראוי לראיית מקרה לילה בבית מדרשם של הגר"א ותלמידיו

שמירת הברית הוא מהעניינים הנוגעים לכל אדם. אם בספר ראשית חכמה (שער קדושה פרק יז) אנו מוצאים את הטענה ש"כמעט אין אדם בדורו שנמלט מעון המר הזה", הרי שהמסקנה המתבקשת מכך היא ש"אם בדור דעה של הב"י והאר"י ז"ל וכו' - מה היה בדורות לאחריו, וכל שכן בדורותינו יתמי דיתמי"...

בכל הקשור לשאלת ההתייחסות החינוכית המתאימה מצאנו בין רבותינו גישות שונות. כך למשל בנוגע לימי השובבי"ם "יש מרבותינו שהדגישו מאוד את עבודת ימי השובבי"ם ונהגו להרבות בלימוד תורה ולשוב בתשובה, וביותר על פגם הברית, ויש מרבותינו שלא הדגישו את חשיבות הימים הללו, וחלקם אף לא התייחסו כלל לעניין זה"². ובנוגע לשמירת הברית ככלל "על אף החומרה הגדולה שיש בחטאים אלו, ועל אף ש'לפתח חטאת רובץ' במיוחד בגיל הנעורים, נחלקו דרכיהם של גדולי ישראל בהנהגתם, האם להזהיר ולעסוק בעניין זה או לא"³. יש ששיבחו את מי שקיבל על עצמו לעורר ולהעיר את הרבים סביב נושא זה, וכתבו כי "מצוה רבה ומצוה דרבים הוא להעמיד הצעירים על חומר העוון"⁴, ואילו אחרים קיבלו במסורת מרבותיהם שאין מדברים על הנושא כלל⁵.

בדברים הבאים נבקש להתחקות אחר עיקרי הגישה החינוכית הנמסרת בבית מדרשם של הגר"א ותלמידיו רבי חיים מוולוז'ין לנושא שמירת הברית ככלל, ולשאלת

- 1 לשונו של רי"י קנייבסקי זצ"ל הסתייפולר במכתב המובא בשו"ת משנה הלכות חלק ז סימן ריב.
- 2 הרב יהושע שפירא, עלון קרוב אליך, טבת תשע"ד.
- 3 זאת בריתי עמי' יח, וראו דבריו שם בתיאור הנהגתם של גדולים שונים דוגמת החפץ חיים החתם סופר ועוד.
- 4 הרב שמואל וזנר במכתבו ל"ועד התעוררות לשמירה בענייני קדושה", שבט הלוי חלק ד סימן קס.
- 5 כך כותב הרבי מליוביטש שעל אף חשיבות הרבה של העניין ("שוהו עניין שבו תלוי מעמדו ומצבו... בקיום המצוות ובעבודת התפלה"... "מעולם לא שמעתי, לא אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, ולא אצל שאר הרביים, שידברו אודות עניין זה ברבים". לדבריו הטעם שלא דיברו על כך, ואף מיעטו מאוד לעסוק בעניין בכתב, הוא משום "ששיטת תורת החסידות היא, שיהודים יעסקו בעניינים של אור, ועבודת ה' בשמחה תועיל בדרך ממילא, שלא יהיו שייכים להיפך האור". לדבריו ההדרכה הנכונה לצעירים היא לא רק להימנע מדיבור על הנושא אלא גם להימנע מלחשוב אודותיו "שצריך להיות היסח הדעת מכללות העניין - כולל גם מתיקון העניין - לפי שעה", (התועודות תשי"ד ח"א עמ' 67).

היחס הראוי לראיית מקרה לילה בפרט. כפי שכותב הרב משה סמוסונוביץ "ידוע שבישיבות הליטאיות לא הרבו לדבר על ענייני צניעות כגון הרהורים והמסתעף מזה. הסיבה לכך אינה נובעת מהעובדה שהעניין הינו קל בעיני ראשי הישיבות ומנהליהן, הסיבה לכך הינה הוראה הנובעת מאבי הישיבות הגר"ח מוולוז'ין..."

לפני שנעמוד על פרטי גישה זו נדגיש את הייחוד שבה, לאור ההשוואה לאחד המקורות הידועים והמוכרים ביותר בהקשר זה: ר"ש גאנצפריד בקיצור שולחן ערוך (קנא, ה) מצפה מ"מי שראה חס ושלום קרי בלילה" שיפנה בשברון לבו לבקש מחילה על עונו: "כשניעור משנתו יטול ידיו ויאמר בשברון לב: ריבונו של עולם, עשיתי זאת שלא בכוונה, רק בהרהורים רעים ובמחשבות רעות. לכן יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתמחוק ברחמיך הרבים עוון זה, ותצילני מהרהורים רעים וכיוצא בזה לעולם ועד, אמן כן יהי רצון".

גישת הגאון ותלמידיו, כפי שהיא באה לידי ביטוי בעולם הישיבות, שונה. כך למשל בספר 'עלי שור' מדריך הרב שלמה וולבה, משגיח רוחני בישיבות ואיש תנועת המוסר, את בן הישיבה הצעיר המבקש את דרכו בעולם התורה, ש"אין להתעצבן או להיבהל ממקרי לילה". לדבריו, בין אם מדובר בקרי שהגיע ב"אונס גמור", ובין אם מדובר בתוצאה של הרהוריו של האדם, העצה היא אחת: לא לדאוג ולפחד, אלא להשקיע את עצמו - מתוך שמחה - בלימודיו. הרב וולבה מסביר שהקב"ה גזר "כי מצד הטבע כמעט אין אדם הניצול מזה מלבד יעקב אבינו ואליהו ז"ל. מקרה לילה אינו מחלה ואינו מזיק, על פי רוב הוא בא בעקבות הרהורים, ולפעמים הוא אונס גמור הבא בעקבות חלישות הגוף וכד', והסימן כי אז הוא בא בלי חלום. אין לדאוג על ראיית קרי ואין לפחד מזה. אין לנו אלא ללמוד תורה בשמחה, וכמו שאמר ר' יהודה בן בתירא לההוא תלמיד שהיה מגמגם וקורא שהיה בעל קרי: "בני, פתח פיק ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלין טומאה". במקום נוסף, במסגרת אגרת שכתב הרב וולבה "לאחד שנכשל בחטא", הוא ממליץ להתעלם מן העניין לחלוטין. וזה לשונו: "ידידי היקר, הפסק לחפש בספרים מה שמדברים על אותו חטא, ומה שכבר רשמת לך - תגנוז. היצר המביא לחטא זה הוא כה ערום, שכל מחשבה על החטא, ואפילו מחשבה של חרטה ותשובה, עלולה לגרות שוב את היצר לעבור. אי לזאת, צריך ללכת בדרך הפוכה... צריך לשכוח מהחטא! וזאת - על ידי שתשקיע עצמך בלימוד ותשתדל לחדש, ודוקא בשמחה".

6 הרב משה סמוסונוביץ, קריאה בקריה, חלק א, עמ' רפג.

7 השוו לשונו של הרבי מליובוביטש במענה לשאלה קרובה, ובו כתב שדרך התיקון הוא על ידי ריבוי בתפילה ובלמוד, ובפעילות לקירוב בני נוער לתורה "סיסח דעתו מעניין זה לעת עתה, היינו לא רק מהעניין בעצמו אלא גם מההתבוננות בגודל החטא ובנחיצות התיקון, ויסח דעתו מכל זה לגמרי. ויתקע דעתו בחזק בלימוד ובתפילה, ומובן שכל הנ"ל צריך להיות בשמחה, ואף שמבואר

הרב וולבה מדריך את השואל שגם במקרה שהוא ייכשל שוב בעתיד עליו להמשיך ולהתעלם, ולשכוח את הנכתב בספרים ביחס לחומרת העוון: "אל תחשוב על זה ואל תשים לב! תדחה כל מחשבה על זה, ובפרט הזיהור מייאוש! רק זה רוצה היצר: להפיל את האדם ליאוש, וזאת אל תתן לו! תלמד הלאה, ובשמחה, כאילו לא קרא כלום!"⁸. "עוד זאת: תשכח מה שראית בספרים על העונשים וקושי התשובה וכו', רק עי' בסידור הגר"א... והדברים שתמצא שם הם ינהיגו אותך" (אגרות הגר"ש וולבה ח"א אגרת כד)⁹. הרב וולבה התכוון לדברים המובאים בחיבור קטן המתאר את הנהגות הגר"א ותלמידו ר"ח מוולוז'ין שמצורף לעיתים קרובות להדפסות סידור 'אשי ישראל' ונקרא 'כתר ראש' (פיסקא קלג), שמובאת שם התשובה שנתן הרב חיים מוולוז'ין לאדם שנכשל "בעון קרי כמעט בפשע רחמנא ליצלן", והיא ש"כשעוסק בתורה אינו צריך לדאוג כלל". והוסיף שכאשר שאל בעניין זה את רבו הגר"א, הגאון ענה לו שעל אף שספרי המוסר החמירו בעניין מאוד, וכתבו שעל עוון זה "צריך לסבול יסורים קשים ומרורים כמות, ואין תקנה כי אם במיתה ממש" - מכל מקום התורה מצילה את האדם מן הייסורים ומאריכה את שנותיו: "בתיקוני זהר נמצא דבר טוב למבין, שכתב בתיקון כ"א וכ"ב 'אבל אורייתא אורך ימים בימינה' כו' 'שמצלת מן המיתה... ומן היסורים הקשים כמיתה. והספרי מוסר לא הביאו זאת". לדעת הגאון דברי הזוהר על כך שהעיסוק בלימוד התורה מתקן את פגם הברית צריכים לעמוד ביסוד ההתייחסות החינוכית לנושא¹⁰.

בספרים באופן אחר, הנה דרך זה ניח כעבור איזה שנים, עתה יסיח דעתו מכל העניין ויתחזק לעבוד את ה' מתוך שמחה דווקא". שלחן מנחם ג עמ' קלה (אג"ק ח, עמ' רפד. משנת תשי"א).

8 עוד מוסיף הרב וולבה כי מדובר ב"מלחמה גדולה, שבה "הרבה פעמים תנצח, אבל יכול לקרות שגם הוא מנצח ואתה נכשל". לדבריו, "העצה היחידה" להלחם ולהימנע מחטא זה היא "לעסוק בתורה, ולהתרגל לחשוב בלימוד גם ברחוב ובמיטה עד כמה שאפשר, אבל גם להיות מעורב עם החברה"...

9 במקום אחר תיאר הרב וולבה עצמו את גישתו החינוכית: "האוננות היא איסור חמור. רוב רובם של הצעירים נכשלים בזה ואינם יכולים להתגבר על זה בשום אופן. התוצאה הם רגשי אשמה. כאן הוא המקום להדרכה נכונה מצד רבנים ומחנכים. כידוע, רב אינו מוסמך... להתיר איסורים, אבל הוא יכול להדריך, להרגיע ולהביא את הצעיר לסבלנות עם עצמו, יחד עם טיפוח חיי חברה אינטנסיבית והכנסת הצעיר לתוך אוצרות התורה האדירים... שבמשך הזמן שוכחים לחטוא. במקום מלחמה תמידית שהיא אך שווא - יגיעה חיובית לתורה ולחברה, ולאט לאט נגמלים... זאת היא דרך החינוך הנהוגה היום אצלנו", "בשבילי הרפואה", סיון תשמ"ב, בית חולים לניאדו, עמ' פב (מובא אצל הרב בן ציון סורוצקין במאמרו המצויין "השקפת התורה על הגבלות, סייגים ומיניות").

10 כפי שמעיר הרב צוריאל "משמע מהמלים האחרונות שיש לגר"א טענה וטרונאי על ספרי המוסר שלא הביאו לידיעת הרבים שיש תיקון לחטא זה ע"י לימוד התורה", (לקט אהבת תורה, עמ' קלט). והשוו לדבריו של הרב חיים דוד הלוי (עשה לך רב ג, לז) שנשאל על כך שכתב בספרו,

הרב וולבה מוסיף ומבהיר לשואל שהוא מודע לכך שהדרכתו הכללית הזו תיתפש בעיניו כמחודשת, והוא אף מכיר בכך שמבחינה פסיכולוגית יהיה קשה להימנע מהרגשת תחושות שליליות: "יודע אני שהדרך שביארתי לך היא לגמרי אחרת מכל מה שראית, אבל יש על דרך זאת הסכמה ממרן החזון איש ז"ע. בכל זאת, קשה להתרגל לא לחשוב, לא לשים לב, ותמיד שוב מתעוררות מחשבות של חרטה, יגון ויאוש ח". לכן אבקשך לקרוא מכתבי זה מדי פעם. והשי"ת יעזור לך שתעלה מעלה מעלה בתורה וביראת שמים עד שתשכח לגמרי מהחטא! ובעה"י תייסד בית של תורה ותוליד בנים בקדושה וטהרה (אין שום חשש שהעבר יזיק לזה), ורק חזק בלימוד תורה עם חידושי".

הרב וולבה נותן הדרכה אחת משותפת לרואה קרי, מבלי להבחין בין ראיית לילה שבאה ב"אונס גמור" לבין המציאות "על פי רוב" שהדבר נגרם כתוצאה מהרהור, וזה אומר דורשני. באותם המקרים שבהם הקרי בא באונס¹¹ מובנת היטב ההוראה שאין לאדם לדאוג מכך¹², אולם, במצב הרגיל שבו הקרי בא כתוצאה מהרהור - מדוע לא נכון להתייחס לכך כאל תופעה שיש לדאוג ממנה כדי להשתדל להימנע ממנה בעתיד? תשובה לכך מצויה בהדרכה נוספת של הרב חיים מוולוז'ין "בעניין בעל מחשבה רעה", ולפיה יש לדעת "שגם הראשונים לא ניצלו מזה... ואם מסיח דעתו מן המחשבה הרעה בזה כופה הסטרא אחרא, ואם מחשב בה זו היא רעה חולה" (כתר ראש, קלו). ההדרכה הנכונה בנוגע להרהורים היא להסיח מהם את דעתו, ולא לנסות להעמיק ולחשוב עליהם בניסיון לדחותם¹³. המלצה זו חוזרת באגרתו של הרב ישראל סלנטר

מקור חיים השלם שהנכשל בחטא הוצאת זרע לבטלה "אין לו תשובה וכו'", והרב הלוי כותב לשואל "ונכון שאלת, שא"כ הנכשל בחטא זה שמא אין טעם ותועלת בקיום מצוות התורה חלילה". הרב הלוי מסביר שבכוונה תחילה בחר לצטט את האמירות החרפיות המצויות בספר הזוהר "כדי ליירא הקוראים", אולם הוא מתחרט על כך וכותב "אבל כנראה שלא טוב עשיתי, כי מבואר בספר הזוהר במקום אחר... שגם לעוון זה יש תשובה". ובספר אשיב ממצולות כותב הרב יהושע שפירא שציטוטים חריפים אלו הם בבחינת "פתח שרבים נופלים דרכו ונמנעים מלעשות תשובה", ולכן "מצווה לפרסם שאין להתייחס למאמרי הזוהר הללו. רק נזק מגיע מהעיסוק בהם, חוץ מאשר למי שהוא במדרגה עליונה ומוצא... שהדברים מועילים לו ואינם מחלישים או מונעים אותו מתשובה בשמחה", (עמ' 44).

- 11 הרב חיים מוולוז'ין, שם בכתר ראש קלד, וראה על כך באריכות בשו"ת אדרת תפארת ה, נה.
- 12 בקריינא דאגרתא (ח"א אגרת קסה) כותב הסטייפלר כי "מה שאדם בא לידי טומאה בלא הרהור אין בזה שום עוון כלל, כי זה נקרא לאונס... ובוודאי צריך להזהר עד כמה שאפשר מהסתכלות בנשים, ומכל דבר המביא לידי הרהור, ומה שיבא ח"ו לידי טומאה אחר הזהירות אין בזה עוון".
- 13 פירשתי את סוף דבריו: "ואם מחשב בה זו רעה חולה" כפי שפירשם הרב הרפנס בספרו ישראל קדושים עמ' מט, שהכוונה שמחשב בה לגרשה, וחושב על אופנים להרחיק מעצמו את המחשבות הללו. וכן הבינו בספר כתבי תלמידי הסבא מקלם שהרעה החולה היא שהנסיון לחשוב על דרכים

שכתב ש"אין להעמיק, ולא בהשתדלות מרובה, לדחות ההרהורים, כי זה טבע נפש האדם כל שמעמיק לדחות איזה רעיון איזה צער וכיוצא... מריבוי ההשתדלות לדחות ההרהורים יכול להיות להיולד לפעמים סיבה גדולה לחזק ההרהורים" (אגרות הרב סלנטר כו; אור המוסר ח"א, עמ' קסד). וכן בספר כתבי הסבא מקלם ותלמידיו (ימי השובבים, עמ' לג) נכתב "שלא לחשוב הרבה... וכלל גדול בזה כל מה שיוכל להסיח דעת... טוב מכל תחבולות שבעולם"¹⁴.

המחשבה שיש בעצם היסח הדעת משום "כפיית הסטרא אחרא" והתגברות על היצר, מוסברת היטב בדבריו של היעב"ץ שיצרו של אדם "מתחזק עליו בכל יום, ובעלי תורה ביותר" (ראה להלן). עצם כניסתם של הרהורי עבירה לתוך מוחו של האדם אינה מצויה בשליטתו של האדם, ומבחנו של האדם הוא ביכולת להסיח את דעתו מאותם המחשבות. היעב"ץ מסביר שכאשר חז"ל קבעו ש"הרהורי עבירה קשים מעבירה" הם לא דיברו על "הרהורי רעיונית שעולים מאליהם על הלב... והאדם מתגבר עליהם בלב נבון"¹⁵. אדרבא, "אין קץ לשכרו" של אדם שמחשבות אלו עלו בראשו והוא התחזק כנגד היצר "ולא שמע להסתתו" וכבש מחשבות אלו במהירות, ולא עוד אלא "וזה כל האדם ותכלית בריאתו, שעל מנת כן בא לעולם ללחום מלחמת היצר סמוך לו... ולקבל שכרו... והוא הגיבור האמיתי (אבות ד, א)... ומי שאינו בעל יצר שכרו מועט" (מנהגי עשיית ח"ב עמ' שלו).

"צריך לדעת שאם אחד הגיע לידי הרהור והסיח דעתו, אין עליו עבירה אלא מצוה, כיון שהסיח דעתו! שהעבירה היא לא זה שבא לאדם עצם ההרהור, אלא זה שהאדם משהה את ההרהור, שאילו בא לידו הרהור ופינהו מליבו אין בזה עבירה" (הרב דב יפה "וטהר לבנו", עמ' 14)¹⁶.

גם האדמו"ר בעל שם משמואל כותב שיכולתו של האדם לשלוט על המחשבות הנכנסות ועוברות בראשו היא מוגבלת: "מחשבות אדם כים נגרש השקט לא יוכל...

כיצד יכול להרחיק מעצמו מחשבות והרהורים אלו, היא בעצמה תביאנו לידי המחשבות שהוא מעונין להתרחק מהם, וכדברי הרב סלנטר בהמשך. וכן הבין הרב מרדכי גרוס בכוונתו בפירושו למרגניתא טבא עמ' רמה.

14 וכדברי הרב סמסונוביץ, ש"הדרך המומלצת היא לברוח... על ידי הסחת הדעת מן היצר, כלומר לא לחשוב על העבירה אלא להתעלם ממנה... כלומר היסח הדעת ממחשבות בלתי רצויות היא הדרך המעולה...", קריאה בקריה עמ' רפד.

15 היעב"ץ כותב על כך שרשמנא ליבא בעי, ולכן באמת "הכל הולך אחר המחשבה". לדבריו המציאות שלגביה נכון יהיה לומר שהאדם "ודאי מסיר מעליו עול מלכות שמים", זהו מצב שבו האדם נותן דרוו למחשבותיו ומהרהר הרעיונו במתינות ו"בישוב הדעת" על ביצוע מעשה העבירה.

16 עניין השהייה בהרהור מובא כבר בראשונים, יעוין בהרחבות לשמחת הבית וברכתו עמ' 292, מדברי המאירי.

וזה איננו ביד האדם לעצור בעד המחשבה שלא יעלה על מחשבתו מה שאינו ראוי, וע"כ איננו שייך לומר שיש בזה חטא, שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, אלא העיקר שלא יהא האדם משים המחשבה אל לבו להרהר בה" (שם משמואל ויקרא, תרעה)¹⁷. ולכן האדם נבחן ביחס לאופן שהוא מתייחס למחשבה לאחר שזו עלתה על רעיונו, שכן בכוחו לסלק את המחשבה מתודעתו או לחילופין לעיין בה "ולרגל ולפשפש" בה¹⁸. והיות ו"לא ניתנה תורתנו הקדושה למלאכי השרת, כל שמסיה דעתו כפי סגנון יכולתו וידיעתו... אין בזה דררא דאיסורא", שכן האיסור הוא ב"השתקעות הרהור, ובהתעוררות תאוה בנפשו בציר בדמיונו פועל התאוה ההיא בפועל", שכן מחשבה מעמיקה שכזו היא זו שבכוחה לקבוע "רושם במידות הנפש להתעורר ח"ו לגילוי עריות ממש וגם... טומאה בלילה... מה שאין כן בזולת זה... וכתוב לשון ולא תתורו... שזה גורם השתקעות חקירה בנפשו" (עזר מקודש, אה"ע סי' כג)

מכיוון שכך, ייתכן מצב שבו האדם מהרהר ביום ובא מכך לידי קרי בלילה ועדיין הדבר יוגדר כאונס גמור¹⁹. אמנם גם במצב שבו ההרהורים באו מרצון, ומחשבות

17 ובדומה לכך כתב הבני יששכר: "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, והוא בנפול לאדם איזה מחשבה באונס על ידי הסתכלות פתאומי וכיוצא... רק כאשר... הוא מאריך במחשבה ברצון, זה הוא האיסור מן התורה...". "וזה הוא הפירוש של 'ולא תתורו', מלשון... מרגלים... שלא לחקור ולחפש ולהאריך במחשבה הנופל פתאומית, רק ידחנה ממחשבתו ואז טוב לו". בהקדמה לספר דרך פקודיך הקדמה ז אות ה. וחזר על כך בגוף הספר: "ודע ידידי כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וחלילה לחשוב על הבורא יתברך שיחשב לו לעון מה שנופל בפתע פתאום איזה מחשבה רעה בציר העבירה ועריבותה ותיכף מסיר המחשבה ממחשבתו, כי כל זה הוא לאונסו ואונס רחמנא פטריה... רק כשנזכר שזה אסור ואף על פי כן מאריך במחשבה, ומצייר עריבות העבירה במחשבתו... זה עבר חוק הפר התורה" (שם מל"ת לה, חלק המחשבה, אות ד. וכבר הביאו שבדומה לכך כתב הראשית חכמה (שער הקדושה פרק ה) שההרהור שעליו נאמר "ונשמרת מכל דבר רע" הוא הרהור המביא לידי טומאה בלילה "והיינו כשהאריך בהרהור ההוא הרבה והביא עצמו לידי הרהור", "אבל אם בא לו הרהור ודחה אותו מלבו הרי לא עשה פרי ואינו נחשב לו לעון הרהור, שהרי אמרו ז"ל (ב"ב קסד, ב): שלושה דברים אין אדם ניצל בכל יום, ואחד מהם הרהורי עברה".

18 "וע"כ יצדק מאד לכנות את הרהור במחשבות הלב ולא במחשבות המוח, כי במחשבת המוח עדיין אין בו חטא אלא כאשר תבוא המחשבה אל הלב והתעורר הלב לרגלי המחשבה, אז צריך כפרה", שם משמואל, שם.

19 בספר בנין יוסף (עמ' יב) כתב ש"אם על ידי הרהורים לאונסו ראה קרי, יש להקל לבלי לחושבו לעון" וציין לאגרתו של הרב ישראל סלנטר, ובספר תורת הרהור (עמ' מד) הביא מדברי הרב חיים קנייבסקי שגם אותו הרהור המוגדר כאונס, שאינו בשליטתו של אדם, יכול להביא את האדם לידי טומאה בלילה. והרב גולדווסר, משגיח בשיבת אור ישראל, ש"לא רק שהרהור הבא מחמת אונס אינו נחשב לעון, אלא אפשר גם לקרוא לאיש כזה 'חסיד גדול'", וזאת גם אם מההרהור זה בא לידי קרי, (תפוחי זהב, עירובין עמ' תתקכב, והוכיח דבריו מהנאמר בעירובין יח ע"ב על אדם הראשון).

אלו הביאו את האדם לידי קרי, סבור רבי חיים מוולוז'ין ש"אין להרעיש כ"כ, כי זה רק התגלות המחשבה לחוץ²⁰, וכ"ש שמדאגה יכול לבוא עוד יותר לזה" (כתר ראש, קלד)²¹. העצה להסיח את דעתו מהעבירה נובעת מההבנה שהדאגה בעצמה עלולה להביא את האדם לשוב וליפול חזרה לאותו המקום. על סמך הנחה זו, כותב הרב וולבה באגרת לשואל אחר: "...ראיתי שלא שמרת את ההסכם שלנו לא לשים לב לכשלונות ורק ללמוד בשמחה! הרי כך אמרתי לך בשם מרן החזון איש זללה"ה, וכדאי הוא לסמוך עליו. כי הדרך להתגבר איננה להצטער אלא דוקא ללמוד בשמחה. יתכן מאוד שאילו היית מתרגל לעשות כך שהיית כבר נגמל מזה. המחשבה התמידית על זה והפחד מכשלון חדש הם שמגבירים את המתח ומביאים לידי כשלון חדש!²²... אתה בחור בריא לחלוטין, וב"ה שאתה מתקדם בלימוד"²³...

בשו"ת שיח נחום (סימן צב) כותב הרב רבינוביץ נשיא ישיבת מעלה אדומים שדרך התשובה הראויה לאדם שהרהר בדברים לא צנועים, או שראה קרי לילה, הוא לא "לחשוב עוד על כך, ואפילו לשם חרטה ותשובה, אלא ישכח מזה ויפנה את כל כוחותיו ומחשבותיו ומרצו לעניינים אחרים, רוחניים... וגופניים". וכתב על בסיס דבריו של הרב סלנטר באגרתו (שהובאה לעיל), שאין כאן רק עצה כיצד יוכל להתגבר על החטא²⁴, אלא שזו בחינת "עיקר התשובה", שהיות "שהרהורים

20 וכפי שכתב במקום אחר (רוח חיים על פרקי אבות, ה, ה) ש"ידוע כי קרי אינו חטא רק העונש על ההרהור...".

21 בספר "כל הכתוב לחיים" עמ' ריד הביא גירסא אחרת: ש"רק אם ראה קרי מחמת ראיית ערוה או הרהור - חטאת היא, גם על זה אין לדאוג כל כך [ובשאלות כת"י רא"ל "אין לדאוג כלל"] כי אין זה [עיקר החטא] רק שנתגלה המחשבה לחוץ וגם כשירבה לדאוג מדאגה יכול לקבל עוד".

22 תפארת בחורים עמ' קלג: "העצה הראשונה המובאת בחיד"א ובעוד ספרים קדושים היא שלא יחשוב אודות זה כלל לפני השינה ולא ידאג כלל, אלא ילך לישון בשמחה ובטוב לבב כי העצבות והדאגה הם מהגורמים לזה ח"ו ולכן צריך להסיח דעתו מזה לגמרי". "ולא תהי' עצב רק שמח במה שהצלחת לעבוד את הבוב"ה כי העצבות גורם לחטאים ח"ו", קריינא איגרתא, א, יא.

23 אגרות הרב וולבה, מכתב כא: "הדרך להתגבר על היצר". כבר העירו על כך שהקשר בין החרדה והפחד לחטא מצוי במקורות נוספים, דוגמת תשובות כתב סופר (או"ח ס' קי) שהעיר כי הפחד "לבל יקרה לו מקרה לא טהור, ומחשבות והרהורים בעניין זה, ורתת ובהלה מפניהם, זה גופא מביא לידי כך".

24 וכפי שעולה מלשונו של הסטייפלר שהעצה להסיח דעתו היא בעיקרה דרך להימנע מן העבירה: "באופן טבעי העצה המועילה ביותר הוא הסח הדעת מהרהור בעניינים אלו אלא שא"א בשום אופן להסיח דעתו ממה שטבעו מושך להרהר ולצייר אא"כ יהא דעתו ומחשבתו מעונינת מאוד בעניינים אחרים, ולזאת כששקוע ראשו ורובו בהתעמקות התורה בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים ממילא לא יעלו על מחשבתו הרהורים...", (קריינא דאיגרתא עמ' כד). בדומה לכך כתב הרב שלמה הופמן: "אם אתה רוצה שלא להיכשל העצה לזה היא שלא תחשוב על החטא כלל

נמשכים מאליהם, אשר על כן דרך התשובה בהם שונה מדרך התשובה על חטא במעשה" - בעוד שבחטאים שבמעשה החרטה והמחשבה על החטא גורמות לאדם להצטער על מעשיו, "עיקר התשובה" בחטאים "הנובעים מהרהורים... הוא להסיח דעתו מן הענינים ההם"²⁵.

הדרכה נוספת מבית מדרשו של ר' חיים מוולוז'ין, שקשורה וממשיכה את מה שראינו עד עתה, נוגעת לחובתו של האדם להתרחק ממראות וממצבים העשויים לעורר אצלו הרהורי עבירה. הרב חיים מוולוז'ין הדריך את תלמידיו להיזהר ולהתרחק

וכלל, רק אם תפסיק לחשוב על זה ותוציא את זה מהמחשבה שלך תצליח להתגבר" (שיחות הרב שלמה הופמן, עמ' 35).

25 בדומה לכך כתב הרבי מליובביטש ש"אופן התקון בענייני הידוע, בזמננו זה, הוא ענין היסח הדעת...". ראו בשלחן מנחם ג, עמ' קלד (אמנם ראו שם בעמ' קלה-קלו הנ"ל שמשמע שמדובר בדחיה זמנית ובדומה לדברי הסטייפלר: "עיקר גדול שלא להיות עצב ולא לחשוב אודות העבר כלל עד אחר הנישואין שאז יש ליתן לב לתקן העבר", קריינא דאיגרתא, א יא). וזאת לעומת מה שמשמע בספר כתבי הסבא מקלם ימי השובבים" עמ' לג, "וכלל גדול בזה כל מה שיוכל להסיח דעת... טובה מכל תחבולות שבעולם" - ומשמע שמדובר בעצה ותחבולה על להבא ולא תיקון ותשובה על לשעבר, וכפי שראינו מדברי הגר"א התיקון על העבר עיקרו בהקדשת מחשבתו ללימוד תורה, וכפי שכתב הסטייפלר (קריינא דאיגרתא א, עמ' קלט): "חלילה להתענות מי שראה קרי ח", כי באמת לאונסו אין זה חטא כלל, ואפילו כשאינו לאונסו לא זו הדרך לתקן ע"י תעניות המחלישים את הגוף ועיקר התיקון הוא ע"י עסק התורה כמבואר בזהר...". וכן כתב הרב הופמן לדבריו במקום לפרסם את המאמרים בגודל עונשו של החוטא בחטא הנעורים "צריך ללמד את הבחורים מהו הערך העצום שיש לתורה שהם לומדים ומהו כח הכפרה שיש בלימוד התורה ושהתורה שהם לומדים היא היא הרפואה (שיחות הרב הופמן, עמ' 33). ובדומה לזה כתב הסטייפלר באגרתו ש"הספרים הקדושים, מתוך כוונה לעצור בעד החוטא כתבו בביאור עצום איך שע"י חטא זה נחטפים ר"ל זכויותיו וקיצרו לבאר צד השני", כלומר את גודל זכותו העצומה של מי שעסוק במלחמת היצר באותם הפעמים שבהם מתגבר על תאוותו ו"ממשיך אור הקדושה על עצמו ועל העולמות באופן קדוש מאוד מאוד", "ואין לשער גודל רוממות קדושת זה האדם הכובש תאוותו בזמן תוקפו, והוא אז בבחינת יוסף הצדיק, והכלל אדם שיש לו מלחמת היצר ופעמים מנצח ופעמים נכשל ר"ל הרי כמו שהחטא נורא ואיום, לעומתו [ע"י שמנצח הרבה פעמים] זכותו הוא נורא ואיום מאד ויזכה ע"י זה לתקן בחייו את מה שפגם...", קריינא דאגרתא א, כ. וראו עוד בענין התעניות והסיגופים את דבריו של הרב הופמן ש"הרבה פעמים בחורים חושבים שהצורה להיטהר מחטאים היא על ידי שייסרו את עצמם בסיגופים ותעניות וכד'. הם מתחילים ללמוד בספרי מוסר על הנוראות שבחטא ומתחילים לנהוג... פעולות והנהגות הבאות מתוך דחף רגשי של דת, ולא מתוך דעת, ולא שמים לב שהסיגופים האלו לא רק שאינם מכפרים אלא גורמים להם לחטוא יותר... אלא ילמד תורה כמו שהיה רגיל לפני שנכשל". שיחות הרב הופמן, עמ' 11. לדבריו, אף שיש בחורים שחושבים שהפחד מהחטא גורם להם "להתעלות בעבודת ה'", האמת היא שהדבר מזיק להם, וחובתם להישמע ל"רופאי הנפשות" שהדריכו אותנו שההתמודדות עם החטא היא בהיסח הדעת ממנו, שם עמ' 13.

ממנהגי פרישות קיצוניים. לדעתו אם אדם יגדור את עצמו בצורה חזקה מדי, הדבר יפעל בסופו של חשבון בכיוון מנוגד למצופה, והפרישות עצמה תביא אותו לידי מכשול: "הסתכלות עריות ושיחתן: אמר (רבי חיים מוולוז'ין) זה הכלל: כל מה שיגדור את עצמו ויפרוש מראיה אח"כ אם יראה ויביט יבער בו היצר כאש, אלא כשדעתו לילך בשוק יתפלל ויבקש רחמים לבל ישל ח"ו וכו"²⁶. והסביר הרב מרדכי גרוס שההוראה ש'לא לגדור עצמו', נובעת מהכלל שראינו לעיל ולפיו ההתמודדות הנכונה עם הרהורים היא להסיח את דעתו ולא להילחם בהם ישירות, וכהמשך לכך מובן שהאדם שגודר את עצמו בגדרים מיוחדים "אינו היסח הדעת אלא נלחם עמו"²⁷...

תלמידו של רבי חיים מוולוז'ין, הרב יוסף זונדל מסלנט, שכתב אף הוא את הכלל הנ"ל בשם רבו ("זה הכלל כל מה שיגדור עצמו.... יבער בו כאש"), המשיך משם רבו בנוסח אחר: "והסתכלות פירושה מאריך בראייתן להנאתו, על כן אל יפרוש עצמו יותר מדאי" (ספר רבי יוסף זונדל מסלנט [מהדורת תשנ"ג] עמ' קיח). לדבריו, ההדרכה שלא לנהוג בפרישות קיצונית מיוסדת על ההבנה שאיסור ההסתכלות הוא רק ב"מאריך בראייתן להנאתו", ואין האדם עובר באיסור בכל פעם שאשה נקרת בדרכו, ואכמ"ל²⁸.

לסיום הדברים אצרף את הוראתו העקרונית של הרב יעקב אריאל בדבר ההבדל החינוכי שבין ההתייחסות לנושאים אלה בדורות קודמים ובדורנו אנו: "בימינו צריך להדריך להפריד בין סוגיית קדושת הברית לבין שאר ענייני עבודת ה'. אסור שמידת הצלחתו של אדם בהתמודדות עם יצרו תהיה עבורו מבחן לשאר ענייני הקדושה שבהם הוא עוסק, ולמידת קרבתו אל ה'. אל לו לפקפק בכנות תפילתו ותורתו, ודאי שלא להימנע מהם, גם אם הוא נגוע בחטאים בענייני הברית. טעם הדבר הוא שהפריצות שוטפת בימינו ללא מעצור, ועל כן היא יוצרת התמודדות בתחום זה בסדרי גודל שאינם דומים לדורות אחרים, מה שאין כן בשאר ענייני תורה ומצוות"²⁹.

26 כפי שכתב הרב יצחק רצאבי, הלקח מדבריו הוא שההליכה ב"דרך קיצונית בפרישות מסוכנת מאוד לרוב ככל בני אדם" שרש המנהג 6, תשע"א, "נפלאות מתורתך" במדבר א עמוד שלב.

27 בספרו אום אני חומה חלק ב עמ' תקסח. וכן ביאר בפירושו למרגניתא טבא עמ' רמה.

28 בהקשר זה חשוב להזכיר את דבריו של הרב אליעזר מלמד שכתב שההגדרה המדויקת של איסור ההרהור הוא השקעת המחשבה בכל "הרהור או קריאה או צפייה בדברים" שמביאים את האדם לידי קישוי (שמחת הבית וברכתו ד, ו). שהגדר איסור הרהורי עבירה הוא השתקעות המחשבות ש"ביא אותו לידי קישוי או לידי מחשבות ממושכות אודות אשה מסוימת" (שם ט). בהרחבות לספר (פרק ד, ז ד) ביאר העורך שהגדרה זו עולה מכלל הסוגיות, ושיש לבאר כך את דברי הראשונים והאחרונים שכתבו שאיסור ההרהור הוא כ"שמאריך מרצון בהרהור ומשקיע מחשבות בכך, שבדרך כלל הרהור כזה מביאו לידי קישוי".

29 אשיב ממצולות עמ' 101.